

Notiser

JORDAN HOWARD SOBEL (1929–2010) TILL MINNE

En framstående filosof och en god vän, Howard Sobel, avled 26 mars i år. Han var omtyckt och beundrad av många svenska filosofer och hans död blev för dem en svår förlust. Sobel bodde i Toronto i Kanada, men intellektuellt sett var Uppsala hans andra hem. Varje vårtermin från 1999 och framåt höll han kurser och deltog i högre seminarier vid den uppsaliensiska filosofinstitutionen. Helt följdriktigt utnämndes han 2003 till hedersdoktor vid Uppsala universitet. Till sin 80-årsdag, 2009, fick han från filosofiska institutionen i Uppsala en fin festskrift med bidrag från hans vänner och kolleger i Sverige och utomlands. Festskriftens dubbelbottnade titel, *Logic, Ethics and All That Jazz*, omnämner några av de stora passionerna i hans liv.

Sobel besökte Uppsala första gången i maj 1986. Förutom att ge en serie avancerade föreläsningar i beslutsteori tjänstgjorde han vid detta tillfälle som fakultetsopponent vid Jan Österbergs doktorsdisputation på en avhandling om etisk egoism. Många av oss som var närvarande minns fortfarande disputationen mycket väl. Sobel var ovevklig i sin kritik, trots (eller kanske på grund av) sin höga uppfattning om avhandlingens kvalitet. Senare, 1993, kom han att publicera en detaljerad analys av Österbergs bok i *Erkenntnis*.

Han kom åter till Uppsala det akademiska året 1997/98 samt på våren 1999 – bägge gånger som gästforskare vid Svenska kollegiet för avancerade studier. Givetvis fick han vid flera tillfällen inbjudningar till att hålla föreläsningar vid andra universitet i landet – i Lund, Stockholm och inte minst i Umeå, där han bl.a. gav Burmanföreläsningar 1998.

Hans första kontakter med svenska filosofer går tillbaka till slutet av sextioalet. Han läste då Lars Bergströms banbrytande avhandling, *The Alternatives and Consequences of Actions* (1966), vilket ledde till en livlig korrespondens med författaren. Ännu tidigare, 1965, publicerade han i den svenska internationella filosofitidskriften *Theoria* en uppsats om ”Generalization Arguments”, där han ifrågasatte några teser i Marcus Singers välkända *Generalization in Ethics* (1961). Detta var förresten So-

bels första publikation i en filosofisk tidskrift. Generaliseringsargument inom etiken var ämnet för hans doktorsavhandling som han försvarade vid universitetet i Ann Arbor, Michigan, samma år som Singers bok kom ut. Som handledare hade han Richard Cartwright och William Frankena. Efter en kortare sejour i Princeton tillbringade Sobel sedan några år i Los Angeles, vid UCLA, och därefter i Amherst, vid University of Massachusetts. 1969 flyttade han till Toronto, som "associate professor". Han utnämndes till "full professor" 1976 och stannade kvar vid universitetet i Toronto fram till pensioneringen 1995.

Theoria hade förmånen att även i fortsättningen vara ett forum för hans filosofiska författarskap. Tidskriften har publicerat flera av hans artiklar, om så pass skilda ämnen som utilitarism, beslutsteori, Protagoras' paradox, Sokrates' motivering för beslutet att underkasta sig atenarnas dom, etc. Så sent som 2008 utkom i *Theoria* en av Sobels sista uppsatser, om lögnarparadoxen. Han bidrog även generöst till ett flertal uppsaliensiska och lundensiska festskrifter, för Lennart Åqvist, Frederick Stoutland, Krister Segerberg och för undertecknad.

Mina kontakter med Sobel startade under det tidiga åttiotalet med en omfattande korrespondens om kausal beslutsteori. Ett besök hos Sobel och hans hustru Willa under deras Cambridgevistelse 1985 blev sedan början till en livslång vänskap. Sobels nydanande bidrag inom besluts- och spelteori och hans subtila analyser av de begreppsliga ramarna för utilitarism och kontraktualism inom etiken har varit en central inspirationskälla för mitt eget arbete inom dessa fält. Hans utformning av kausal beslutsteori framstår för mig fortfarande som oöverträffad, fullt i klass med klassiska arbeten av Allan Gibbard & William Harper, David Lewis och Brian Skyrms, samt senare bidrag av James Joyce. Sobels tidiga uppsatser om besluts- och spelteoretiska ämnen finns samlade i volymen *Taking Chances* (Cambridge University Press 1994), vilken jag skulle vilja påstå är en oundgänglig läsning för den som vill fördjupa sig i det rationella valets problematik. På hans hemsida, www.uts.utoronto.ca/~sobel/ finns också ett komplicerat och krävande bokmanuskript *Probability, Chance and Choice: A Theory of Rational Agency* (1978, reviderat 1980). Manuskriptet, som tyvärr aldrig har publicerats, förtjänar ett närmare studium: det ger fascinerade inblickar i beslutsteorins grundvalar.

Sobel fortsatte på nittioalet att skriva om praktisk rationalitet, även efter att hans nära umgänge med kausal beslutsteori hade upphört. Från denna senare period bör man särskilt nämna undersökningar av antaganden som ligger till grund för baklängesinduktion. Detta inflytelserika sätt att identifiera effektiva handlings- och spelstrategier bygger på förutsättningar som kräver ingående filosofisk analys. Sobel var en av de första som på allvar tog sig an denna uppgift. Från samma period

kan man också nämna hans diskussion av cykliska preferenser och penningpumpargument.

Förhållandet mellan rationellt beslutsfattande och den fria viljans problem finns i fokus för hans fascinerande bok från samma period, *Puzzles for the Will: Fatalism, Newcomb and Samarra, Determinism and Omniscience* (University of Toronto Press 1998).

Vad gäller Sobels analyser av utilitarism och kontraktualism får man söka sig till en serie uppsatser från sjuttio- och åttiotalet, samt det tidiga nittioalet, som publicerades i sådana tidskrifter som *Inquiry*, *Noûs*, *Canadian Journal of Philosophy*, *Theoria*, *Dialogue* och *Philosophical Studies*. Hans bidrag inom dessa områden blev tyvärr aldrig samlade i bokform, men deras inflytande på filosofiska debatter under denna period var betydande. De lästes allmänt av moralfilosofer med konsekventalistiska sympatier, inte minst i Sverige, och diskuterades flitigt. En frågeställning som jag särskilt kommer att tänka på i detta sammanhang gäller våra förutsägbara avvikelser från optimala handlingsplaner och dessa avvikelserns normativa relevans för våra nuvarande beslut – ett ämne som redan Bergström hade tagit upp i sin avhandling. För att ge ett exempel som kommer från en senare uppsats av Frank Jackson och Robert Pargetter:¹ bör jag åta mig ett angeläget uppdrag som jag är vällämpad att utföra (säg, att recensera en nyutkommen bok) om jag vet med mig att jag inte kommer att leverera ifall jag ställer upp? Eller bör jag snarare tacka nej på direkten? Många av oss känner tyvärr igen detta problem från vår egen erfarenhet! Sobels behandling av frågan finns i artikeln "Utilitarianism and Past and Future Mistakes" i *Noûs* 1976.

Sobel var alltid djupt intresserad av logiska metoder. Ett av hans speciella intressen var logiska paradoxer. Ett annat var tillämpningen av logiken inom religionsfilosofin. Cambridge University Press publicerade 2004 hans *Logic and Theism: Arguments For and Against Beliefs in God*. Då jag inte är särskilt förtrogen med ämnet tillåter jag mig att översätta några rader ur Nicholas Everitts recension: "Detta är ett framstående religionsfilosofiskt arbete. Det kännetecknas av en kolossal lärdom, noggrannhet i sitt hänsynstagande till detaljer, såväl textuella som filosofiska, enorm förtrogenhet med den relevanta litteraturen. Det är djärvt där det behöver vara djärvt men varsamt nyanserat där förbehåll är på sin plats" (*Philosophical Books* 47, s. 380-3). Everitt är författare till *The Non-existence of God* som utkom samma år som Sobels bok.

Efter volymen om logik och teism utgav Sobel nyligen ett nytt verk, *Walls and Vaults: A Natural Science of Morals (Virtue Ethics According to David Hume)* (Wiley 2009). Hume hade länge varit ett av hans favoritprojekt,

¹F. Jackson och R. Pargetter, "Oughts, options, and actualism", *Philosophical Review* 95 (1986): 233-55.

vid sidan av tre andra centralgestalter i moralfilosofins historia: Platon, Aristoteles och Kant. På Sobels hemsida finns tre bokmanuskript som handlar om dessa filosofer: "No Light Matter: Socrates and Plato On Justice"; "Ends and Means: Aristotle on Happiness and Virtue"; "The Mystery and the Glory: Immanuel Kant's Philosophy of Morals". Där finns också en längre text om metaetikens historia under nittonhundratalet: "Good and Gold: A Judgmental History of Metaethics from G. E. Moore through J. L. Mackie". Man får hoppas att allt detta material hittar en förläggare. Sobels sätt att närma sig dessa moralfilosofins superstjärnor är genomgående stimulerande och subtilt i sin inriktning mot argumentationsstrukturen i deras verk: "djärvt där den behöver vara djärvt men varsamt nyanserat där förbehåll är på sin plats".

Blotta mängden av opublicerat material ger en fingervisning om hur aktiv Sobel har varit ända fram till slutet. Han blir saknad av sina läsare, kolleger och vänner.²

Wlodek Rabinowicz

HUR MAN HITTAR ETT BRA UPPSATSÄMNE

Det finns en amerikansk filosof som brukar säga till sina studenter att om de vill hitta ett bra uppsatsämne så ska de läsa någon berömd filosof och plocka ut satser som innehåller ord som "obviously" eller "clearly". Sådana ord tar man ofta till i brist på argument och det kan därför vara mycket lämpligt att försöka vederlägga eller argumentera mot just satser av detta slag. På svenska finns det många liknande ord och fraser, t.ex. "naturligtvis", "förstås", "självklart", "mycket talar för att", "rimligt att anta", osv. När man hör eller ser sådant ska man dra öronen åt sig.

NYA BÖCKER

Marcus Agnafors har doktorerat på en avhandling med titeln *Justice among us: A philosophical analysis of Michael Walzer's theory of justice*, Linköpings universitet 2010.

Richard Ohlsson har utgivit en bok med titeln *Tio moderna filosofiska klassiker*, BTJ Förlag, 2010. Den behandlar Kuhn, Wollheim, Berlin, Rawls, Nozick, Pirsig, Singer, Bok, Hare och Nagel på lite drygt 100 sidor.

²Dessa minnesord är baserade på en engelskspråkig förlaga som utkommer i *Theoria* nr 3, vol. 76, 2010.

RATIONELLT BETEENDE

I en tidigare notis (1/10) omtalades några intressanta experiment som visar att hundar har ett visst sinne för rättvisa. I samband härmed har Wlodek Rabinowicz påpekat att schimpanser vid Planckinstitutet i Leipzig visar helt andra taktik, närmare bestämt i så kallade ultimatumspel. Han skriver: "Villkoren är högst orättvisa enligt våra mått: den apa som utfärdar ett ultimatum kräver att få ta hand om nästan hela kakan som den inte själv har bakat, medan föremålet för erbjudandet får nöja sig med småsmulorna. Samarbetet etableras ändå, i och med att den är till nytta för alla berörda. Åtminstone i dessa sammanhang tycks alltså schimpanserna vara okänsliga för rättviseaspekter". Här har man alltså äntligen hittat den så kallade *homo economicus* – en varelse som annars har varit svår att påvisa i verkligheten. (Men beteckningen "homo" är förstås lite vilseledande.)

GENUSNYTT

Testosteron gör råttor mer aggressiva och riskbenägna. Därför ligger det nära till hands att tro att hormonet skulle ha samma effekt på människor. Men så är det tydligen inte. *Forskning och Framsteg* rapporterar om försök där man gav antingen en dos testosteron eller ett sockerpiller till drygt 120 kvinnliga studenter. De kvinnor som fått testosteron visade sig vara mer givmilda och hamna i färre konflikter än de som fick sockerpiller. Men det fanns också en tydlig effekt i motsatt riktning! Kvinnor som *trodde* att de fått testosteron blev nämligen mindre givmilda, oberoende av om de trodde rätt eller inte. Förväntningseffekten var starkare än den biologiska effekten.

LYCKAD REKLAM

Den berömde rättsfilosofen H. L. A. Hart från Oxford var en gång inbjuden att ge en föreläsning om "Jurisprudence" vid ett universitet i Israel. Man skulle kunna tro att ämnet bara skulle locka några få specialister och ambitiösa studenter, men det visade sig till Harts förvåning att en stor hörsal var alldeles proppfull med förväntansfulla åhörare. Emellertid upptäckte han senare att på affischen för föredraget hade ämnet angivits som "Jewish Prudence".

AKADEMISK SKEPTICISM

Horace Engdahl, som motsägelsefullt nog inte längre är ständigt sekreterare, har formulerat den tänkvärda åsikten att "om människor bara

ytrrade sig när de hade en välgrundad uppfattning, skulle det mänskliga samtalet avstanna” (DN 14/3). Av detta tycks följa att folk inte har några välgrundade uppfattningar – åtminstone inte tillräckligt ofta för att några samtal om dessa uppfattningar skulle kunna uppstå. Kan det möjligen vara så att Engdahls åsikt är den *enda* som är välgrundad? Eller är även den ett exempel på vad han betecknar som ”det lösa tyckandet”?

EN SORTS KANON

De mest citerade böckerna inom s.k. ”analytisk filosofi” under efterkrigstiden är tydligen (enligt *Google Scholar*) följande, siffrorna inom parentes anger antalet citeringar i on-line artiklar):

1. Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions* (37 197)
2. John Rawls, *A Theory of Justice* (26 768)
3. Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously* (7 892)
4. Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations* (7 169)
5. Karl Popper, *Conjectures and Refutations* (6 516)
6. Alasdair MacIntyre, *After Virtue* (6 579)
7. Gilbert Ryle, *The Concept of Mind* (6 356)
8. John Rawls, *Political Liberalism* (6 352)
9. Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (6 246)
10. H. L. A. Hart, *The Concept of Law* (6 212)
11. Richard Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature* (5 616)
12. John Searle, *Speech Acts* (5 387)
13. Jerry Fodor, *Modularity of Mind* (5 050)
14. Daniel Dennett, *Consciousness Explained* (4 810)
15. Karl Popper, *Objective Knowledge* (4 701)

Därefter följer: Saul Kripke, *Naming and Necessity* (4 535); W.V. Quine, *Word and Object* (4 565); Paul Feyerabend, *Against Method* (4 420); Richard Rorty, *Contingency, Irony and Solidarity* (4 011); Charles Taylor, *Sources of the Self* (3 233); Jerry Fodor, *The Language of Thought* (3 292); Carl Hempel, *Aspects of Scientific Explanation* (3 137); David Chalmers, *The Conscious Mind* (3 065), Daniel Dennett, *The Intentional Stance* (2 985); Derek Parfit, *Reasons and Persons* (2 972). (På grund av speciella omständigheter har böcker som gränsar mot juridik, politik, psykologi och lingvistik här blivit något överrepresenterade. Man måste också komma ihåg att det här är fråga om böcker. Filosofer som mest publicerat sig i artiklar, t.ex. Donald Davidson och David Lewis, saknas därför på listan.)

HÖGA KRAV

Den amerikanske filosofen Robert Paul Wolff, som väl mest är känd för sin bok *In Defense of Anarchism* från 1970, har en läsvärd blog, där han bland annat publicerar sina minnen från olika filosofinstitutioner i USA. Bland annat berättar han hur det gick till på Columbia University när man skulle försöka få en efterträdare till Ernest Nagel som efter många år flyttat till Rockefeller University. Nagel var ju en stor stjärna och man vill gärna ha någon efterträdare i samma klass. Men vem skulle man fråga? Flera förslag framfördes – t.ex. Quine, Davidson, Kripke, Sellars och Goodman – men institutionens prefekt, Justus Buchler, tyckte inte att de var tillräckligt bra. (Buchler, född 1914, är väl numera okänd för de flesta, men han var enligt Wolff en mycket intelligent och kunnig metafysiker, som dock skrev böcker som ingen brydde sig om och som inte heller Wolff lyckades förstå något av, trots att han försökte.) Hur som helst, när Buchler röstat mot alla förslag som kom upp, frågade Wolff honom om det fanns någon i hela världen som kunde anses lämplig, oavsett om de kunde tala engelska. Buchler tänkte en stund och svarade sedan nej. Alltmer desperat frågade då Wolff hur det skulle gå om man släppte kravet på ”nu levande”. Till exempel Descartes? Nej, han hade ett för snävt upplevelsebegrepp, enligt Buchler. Kant, då? Nej, han begrep sig inte riktigt på relationen mellan möjligt och faktiskt. Till sist frågade Wolff: finns det *någon* i hela filosofihistorien, som skulle vara värdig att anställas av filosofinstitutionen på Columbia? Buchler funderade en stund och sa till slut: Aristoteles och Whitehead.

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: Gunnar Andersson är professor emeritus i vetenskapsteori vid Umeå universitet, Lars Bergström är professor emeritus i praktisk filosofi i Stockholm, Teodor Gardelli är filosofistuderande vid Luleå universitet, Martin Lembke är doktorand i religionsfilosofi vid Lunds universitet, Lars Samuelsson är post. doc. i praktisk filosofi vid Umeå universitet, Gunnar Syrén är docent i litteraturvetenskap i Uppsala och Björn Östbring är fil. kand. i teoretisk filosofi och studerar politisk teori.